

Ksenija Ramovš *

Delo Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje v letu 2008

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje deluje na treh glavnih področjih: 1. gerontologija in medgeneracijsko sožitje, ki je najobsežnejše; 2. zasvojenosti in omame; 3. celostna antropologija, antropohigiena in logoterapija. Na vseh opravlja svoje poslanstvo z znanstvenim raziskovanjem, akcijsko razvojnimi projekti ter z izobraževanjem in organizacijskim svetovanjem.

Najprej bomo bežno preleteli delo na področju **zasvojenosti in omam** ter na področju **celostne antropologije**, nato pa prikazali gerontološko delo Inštituta.

Na rezultatih našega raziskovanja pitja mladih v preteklih letih smo v letu 2008 začeli novo raziskavo o varovalnih dejavnikih pred zlorabo alkohola med mladimi. Aprila smo se v Barceloni udeležili Evropske konference o alkoholni politiki z referatom *Pitje mladih: raziskava o pitju alkohola med mladimi v luči antropoloških spoznanj o omamah in zasvojenostih*. Na Ministrstvu za zdravje (MZ) sodelujemo v *Svetu za alkoholno politiko* in delovni skupini tega Sveta. Na Fakulteti za socialno delo ljubljanske univerze smo nadaljevali z rednim poučevanjem učnega predmeta zasvojenosti. Na treh ljubljanskih osnovnih šolah smo izvajali razvojni program za preventivo otrok pred nevarnostjo omamljanja in zasvojenosti. S tem je povezan projekt ESS 5-nivojski program preventive pitja mladih: *Lepo je živeti*, ki smo ga začeli izvajati decembra 2008. Z njim oblikujemo model, ki temelji na sodelovanju staršev, učiteljev, otrok, stroke in mladih prostovoljcev ter začne s sistematičnim preventivnim delom pred puberteto, nato pa jo nadaljuje do konca osnovne šole.

Temelj vsega našega dela je celostna antropologija, kot smo jo prevzeli od Antona Trstenjaka in jo razvijamo pod imenom **antropohigiena**. Ta je osnova vseh naših razvojnih in preventivnih projektov na področju staranja, medčloveškega sožitja, zasvojenosti in omam, psihoterapije in drugih. V ta sklop sodi tudi Franklova logoterapija, za katero smo matična ustanova v slovenskem prostoru; razvijamo jo v njeni teoretski in psihoterapevtski razsežnosti. V tem kontekstu smo sodelovali pri oblikovanju učnega programa za fakultetni študij psihoterapije, ki je povezan s Fakulteto Sigmunda Freuda na Dunaju; pri tem študiju sodelujemo tudi pedagoško.

V okviru antropohigienskih prizadevanj za bolj kakovostno komuniciranje v družini smo v preteklih letih razvili in uvedli osnovno informativno enoto o kakovostni **komunikaciji med staršema** v vseh šolah za starše (»materinske šole« pred porodom) v zdravstvenih domovih na Gorenjskem. Skupaj z izvajalkami smo oktobra 2008 poročali o konceptu in dobrih uspehih tega programa na seminarju medicinskih sester Gorenjske. S skupino izvajalk programa redno sodelujemo kot supervizorji.

* Mag. Ksenija Ramovš, diplomirana socialna delavka in mag. sociologije, je direktorica Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje v Ljubljani in predavateljica na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani.

Gerontologiji in medgeneracijskemu sožitju smo – kot vsa pretekla leta – tudi v letu 2008 posvetili največ svojega dela. Dr. Božidar Voljč je prevzel in uspešno dovršil programske in druge priprave za vključitev zdravstvene gerontologije v delo Inštituta Antona Trstenjaka. Tudi slovensko zdravništvo (Zdravniško društvo in Zdravniška zbornica) je zavzelo pozitivno stališče in zaupalo Inštitutu usklajevalno nalogo na področju uvajanja gerontologije in geriatrije. Z vključitvijo zdravstvene gerontologije Inštitut postaja celostna nacionalna znanstvena gerontološka ustanova.

V naslednjih točkah prikazujemo pregled našega dela na področju gerontologije in medgeneracijskega sožitja v letu 2008.

1. Po soustanovitvi Inštituta s strani Vlade RS je postala temeljna stalna naloga Inštituta **zbiranje sodobnih domačih in tujih spoznanj s področja socialne gerontologije in medgeneracijskega sožitja ter njihova sprotne distribucija v slovenski prostor**. Skozi vse leto smo redno spremljali in zbirali tuja in domača gerontološka spoznanja v strokovnih revijah, knjigah, na svetovnem spletu in v drugih virih. Zbrana spoznanja in podatke smo sproti obdelovali, jih po potrebi prevajali iz tujih jezikov v slovenščino in obratno ter jih pripravljali za distribuiranje v slovenski strokovni in ostali družbeni prostor. Distribuiranje znanja je potekalo na več načinov: vsako četrletje smo izdali znanstveno-strokovno revijo *Kakovostna starost*. V letu 2008 smo v reviji objavili 14 domačih in tujih znanstvenih člankov, 80 daljših in krajših povzetkov tujih in domačih raziskovalnih poročil, monografij in drugih večjih gerontoloških del, 11 poročil s tujih in domačih gerontoloških kongresov in konferenc. V vsaki številki objavljamo seznam kongresov in drugih gerontoloških dogodkov po svetu v naslednjih mesecih (58 tujih in 7 slovenskih), obdelamo nekaj slovenskih gerontoloških izrazov v leksikonski obliki, objavimo nekaj aktualnih prispevkov in poročil iz medgeneracijskih programov ter prispevek *klasiki o staranju in sožitju generacij*. V reviji objavljamo tudi prikaze in ocene naših strokovnih revij pod vidikom njihovega pisanja o staranju in sožitju med generacijami. Revijo smo v letu 2008 izdajali v nakladi 750 izvodov. Naročeno imajo številne knjižnice in večji del socialno varstvenih ustanov, del zdravstvenih, nekaj prostovoljskih, humanitarnih in drugih organizacij ter posameznikov, prav tako so njeni redni bralci udeleženci naših izobraževalnih programov na področju gerontologije, geriatrije in medgeneracijskega sožitja. Gerontološka spoznanja smo objavljali tudi v drugih domačih in tujih revijah in knjigah, tako na znanstveni in strokovni, kakor tudi na poljudni ravni.

Skozi vse leto smo imeli številna javna predavanja in okrogle mize po različnih krajih Slovenije in ob najrazličnejših priložnostih. Z več prispevki, stojnico in kot soorganizatorji smo tudi v letu 2008 sodelovali na Festivalu za 3. življenjsko obdobje, kjer smo organizirali in vodili dve odmevni okrogli mizi (o starosti prijaznih mestih in medgeneracijskem sodelovanju), pri več drugih pa predavali. Vodili smo delavnico o medgeneracijskem sožitju na Medgeneracijskem v festivalu v Mariboru. Z referati smo sodelovali na kongresu Zdravniškega društva Slovenije, ki je bil posvečen gerontologiji (2 referata), na Cvahtetovih dnevih javnega zdravja (2 referata), na konferenci Globalna varnost (2 referata), predavanje na strokovnem srečanju za medicinske sestre Gorenjske, vodili smo 2 celodnevna seminarja o staranju in medgeneracijskem sožitju za sodelavce Karitas ljubljanske in murskosoboške škofije. V tujini smo aktivno sodelovali z referati o slovenskih spoznanjih in izkušnjah na štirih mednarodnih gerontoloških kongresih, od tega dveh v okviru predsedovanja Slovenije

EU, kjer smo nastopali z uvodnimi plenarnimi referati in vodili okrogle mize. Pod delnim poslovnim okriljem Inštituta deluje najbolj obiskana spletna stran za starejše www.seniorji.info, kjer tudi distribuiramo spoznanja o kakovostnem staranju in solidarnem sožitju med generacijami.

2. Inštitut je preko Ministrstva za zdravje (MZ) in Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) nudil **strokovno podporo Vladi RS na področju zdravega in kakovostnega staranja ter solidarnega sožitja med generacijami**. Pretežni del tega dela je bil orientiran na pomoč pri izvajanju *Strategije za varstvo starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva* ter drugih sprejetih dokumentov države s tega področja.

Inštitut je v občinah, kjer uvajamo programe socialne mreže za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami, pristopil k izdelavi modela za informiranje celotne lokalne javnosti o vsebini strategije ter za pripravo in soglasni sprejem občinskih razvojnih programov skrbi za starajoče se prebivalstvo in solidarno sožitje med generacijami, kar je tudi zelo dobro uspelo (npr. občine Komenda in Ruše). Predstojnik Inštituta prof. dr. Jože Ramovš opravlja vlogo podpredsednika vladnega *Sveta za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji*; Inštitut sodeluje tudi pri pripravi in vsebinski izvedbi sej tega odbora (pripravlja posamezne točke dnevnega reda, npr. poročilo o starosti prijaznih mestih in drugih novejših gerontoloških spoznanjih). Z MDDSZ smo aktivno sodelovali v delovni skupini za pripravo sprememb zakona o socialnem varstvu, zlasti za področje, ki se nanaša na staranje in solidarno sožitje generacij, z MZ pa v delovnih skupinah za pripravo nekaterih zakonov in podzakonskih aktov (npr. Zakon o psihoterapiji). Obema ministrstvoma smo skozi vse leto pomagali tudi pri raznih manjših tekočih nalogah in delih, pri katerih so želeli našo svetovalno in informativno pomoč.

Inštitut je nudil strokovno pomoč Vladi RS in navedenima ministrstvoma pri nalogah s področja staranja in medgeneracijskega sožitja v času predsedovanja EU. Ta pomoč se je začela že leta 2007 v pripravi na predsedovanje, ko so bile načrtovane mednarodne konference, njihova vsebina in potek. Aktivno smo sodelovali zlasti pri *Evropski konferenci o etiki na Brdu* (predaval je dr. Božidar Voljč), pri pripravi in izvedbi *Evropske konference o medgeneracijski solidarnosti in dolgotrajni oskrbi na Brdu* konec aprila 2008 (uvodno plenarno predavanje – dr. Jože Ramovš, vodenje ene okrogle mize – dr. Božidar Voljč, pet predavanj na okroglih mizah in pridobitev nekaterih eminentnih tujih referentov, npr. iz Oxfordskega gerontološkega inštituta) ter na *Konferenci MISEP o menedžmentu staranja na delovnem mestu* sredi maja 2008 na Brdu (uvodno plenarno predavanje – dr. Jože Ramovš). Za Vlado in ministrstva smo pripravili vrsto potrebnih besedil s tega področja.

Za širšo znanstveno podporo in javno verifikacijo gerontološkega in medgeneracijskega področja je pomembno delovanje interdisciplinarnega Odbora za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, katerega ustanoviteljica je poleg Inštituta tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti, v okrilju katere se tudi sestaja. Odbor je sestavljen iz članov SAZU, drugih vidnih strokovnjakov s področij, ki so pomembna za staranje in sožitje generacij, politikov iz relevantnih vladnih resorjev in tistih, ki niso v vladi, ter vidnih strokovnjakov iz javnih občil in drugih. Predseduje mu predsednik SAZU. V letu 2008 smo ob podpori članov Odbora intenzivno pripravljali razširjeno sejo o uvedbi gerontologije in geriatrije v pouk na vseh zdravstvenih šolah.

3. **Organiziranje, uvajanje in vodenje zdravstvene gerontologije v Sloveniji**. Osrednji in zelo odmeven dogodek je bil priprava in izvedba *Nacionalne konsenzus konference o uresničevanju Strategije in partnerstvih pri uresničevanju varstva starejših*, ki je bila organizirana v podporo Vladi RS pri njenem uresničevanju *Strategije varstva starejših*. Konferenco smo izvedli 14. novembra 2008 v sodelovanju z Zavodom za zdravstveno zavarovanje Slovenije, z društvi upokojencev Slovenije in Gerontološkim društvom Slovenije. Njen pokrovitelj je bil predsednik RS dr. Danilo Türk. Pripravljalni odbor, sestavljen iz predstavnikov navedenih organizacij in drugih strokovnjakov, je vse leto deloval na Uradu predsednika RS. Na konferenci se je zvrstilo 10 predavanj in okrogla miza z organizatorji 14-ih zdravstvenih in socialnih strokovnih srečanj ter prireditev v Sloveniji v letu 2008, ki so bila povezana s starostjo in medgeneracijskim sožitjem. Po predavanjih in okrogli mizi je sledila bogata razprava udeležencev (bilo jih je skoraj sto). Sprejet je bil tudi Poziv novi vladi RS, da namenja uresničevanju *Strategije* kakor tudi vprašanjem starosti in staranja več politične in izvršilne pozornosti. Konferenca je bila po pričakovanju dobro sprejeta in podprta z medijskim poročanjem. V zvezi s to nalogo so bila pripravljena in objavljena gradiva o zdravstvenih potrebah starostnikov, partnerstvih v gerontologiji, izhodiščih in ciljnih konsenzus konference, zdravem staranju, vzgoji zdravstvenih in nezdravstvenih kadrov za potrebe v gerontologiji, vlogi različnih nivojev zdravstva v zdravstvenem varstvu starejših, zdravstveni oskrbi starostnika na domu, preventivi in zdravljenju kroničnih nenalezljivih bolezni, Ljubljanski listini in zdravstvenem varstvu starejših.

O potrebi po ponovnem uvajanju geriatrije v pouk vseh zdravstvenih poklicev smo opravili podnetne sestanke s Slovenskim zdravniškim društvom, vodstvom Kliničnega centra, Katedre za družinsko medicino v Ljubljani in Mariboru, podpisali pogodbo o sodelovanju s Fakulteto za zdravstvene vede v Mariboru in vzpostavili sodelovanje z dvema kolegoma (klinikom in družinskim zdravnikom) pri pripravah programskih izhodišč. Aktivno smo sodelovali pri pripravah in izvedbi kongresa Slovenskega zdravniškega društva 2008 o starosti in geriatriji ter pri Cvahtetovih dnevih javnega zdravstva 2008.

4. **Raziskava Stališča, potrebe in potenciali tretje generacije**. Slovenija nima sistematične raziskave o dejanskih potrebah, zmožnostih in stališčih tretje generacije do socialnih, zdravstvenih in drugih storitev, ki so namenjene njej. Tovrstne raziskave so v sodobnem demokratičnem svetu nujno potrebne za ustrezno pripravo strateških političnih dokumentov na tem področju ter za načrtovanje in organizacijo zdravstvenih, socialnih in drugih služb za stare ljudi. V letu 2008 smo se pripravili na to raziskavo s študijem relevantnih spoznanj in s pripravo raziskovalnega instrumentarija.

5. **Vzpostavljane slovenske mreže staranju prijaznih mest in njihovo vključevanje v svetovno mrežo Svetovne zdravstvene organizacije**. Program Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) *Starosti prijazna mesta* velja za enega najbolj uspešnih in cenovno učinkovitih na področju dviganja kakovosti življenja starih ljudi. Projekt intenzivno uresničujemo že vse leto, ob velikem zanimanju za sodelovanje in številnih objavah smo spletli mrežo Ljubljane, Maribora in Celja, pridružiti se želijo tudi druga mesta. Pričeli smo z raziskavo stališč starejših meščanov, njihovih oskrbovalcev in storitev po Vancouverskem protokolu. Objavili smo vrsto strokovnih in poljudnih člankov ter intervjujev o tem programu (med

drugim v glasilu *Ljubljana* in reviji *Vzajemnost*) ter predavanj in razprav. Projekt povsod naleti na zelo dober sprejem.

Prevedena so vsa potrebna vsebinska in metodološka gradiva, kot na primer: 84 priporočil WHO in Vancouverški protokol za izvajanje kvalitativne raziskave v pozvednih skupinah. Inštitut je prejel od WHO pooblastilo za uvajanje tega programa v Sloveniji. Delo na programu uvajanja *Starosti prijaznih mest* v Sloveniji je v letu 2008 potekalo izjemno uspešno, narejeno je bilo več od planiranega.

6. **Razvoj in vzpostavljanje krajevnih medgeneracijskih središč v Sloveniji.** Inštitut je začetnik ideje in razvijanja koncepta krajevnih medgeneracijskih središč. V letu 2008 so bile v okviru tega programa dodelana njihove konceptualne in metodološke osnove. Delo je uspešno potekalo tudi v praksi pri uvajanju medgeneracijskih središč v različnih okoljih Slovenije: v Komendi kot najbolj razvejanem medgeneracijskem središču za majhen razvit podeželski kraj, v Mariboru v obliki vzorčnega pokrajinskega tipa z ustanovami od vrtca, preko dijaškega doma in gimnazije, telovadnice in drugih ustanov do doma za stare ljudi, v manjših mestih pa mestno-podeželski tip v Trbovljah in Rušah, pripravljamo pa tudi poseben mestni tip medgeneracijskega središča v Ljubljani. Koncept in dosedanje izkušnje kažejo, da lahko pričakujemo polno uresničevanje nacionalne Strategije na lokalni ravni šele z vzpostavljanjem krajevnih medgeneracijskih središč.

7. Razvijanje **socialne mreže programov za kakovostno staranje in sožitje med generacijami** in njeno praktično uvajanje na terenu po Sloveniji je tudi v letu 2008 zavzelo velik del našega časa. Sicer pa ta socialna mreža, ki je naš izviren razvojni prispevek, obsega petindvajset med seboj povezanih programov, ki so razporejeni v štiri vsebinske sklope. Prvi sklop tvorijo programi za informiranje in ozaveščanje celotne skupnosti o kakovostnem staranju in solidarnem sožitju med generacijami, svetovanje njenemu vodstvu pri uvajanju medgeneracijske socialne mreže ter načrtovanje uvajanja programov v skupnosti ali organizaciji. Pri tem smo v letu 2008 imeli 73 javnih predavanj v 23 krajih po Sloveniji (udeležilo se jih je 6.800 poslušalcev), 19 TV in radijskih oddaj, objavili smo 24 člankov v različnih časopisih (ne upoštevajoč naše revije *Kakovostna starost*). Tečaje praktičnega socialnega učenja za sožitje med generacijami – to so programi drugega sklopa – je v letu 2008 opravilo 232 ljudi vseh treh generacij. V okviru tretjega, to je prostovoljskega sklopa programov, smo skozi vse leto usposabljali 100 novih prostovoljcev za osebno medgeneracijsko družabništvo in za vodenje medgeneracijskih skupin ter okrog 20 gimnazijcev, ki so skozi šolsko leto vsak v svojem družabniškem paru računalniško usposabljali po enega upokojenca. Četrty sklop tvorijo programi za samoorganizacijo krajevne socialne mreže za kakovostno staranje in sožitje generacij, pri čemer smo nudili oporo lokalnim društvom in jim nudili supervizijo, uvajali smo nove intervizijske skupine in klube svojcev. Ljubljansko medgeneracijsko društvo smo skoraj v celoti oskrbovali s prostori in strokovno pomočjo. Uvajanje mreže medgeneracijskih programov sofinancira MDDSZ s petletnim programom.

Ob pregledu vidnih rezultatov dela Inštituta Antona Trstenjaka smo hvaležni vsem, ki so z nami sodelovali, nas podpirali ali nam pomagali pri našem delu. Na njihovo sodelovanje računamo tudi v prihodnje, ko nas zaradi staranja prebivalstva čakajo novi izzivi in nove naloge.

KLASIKI O STARANJU IN SOŽITJU GENERACIJ

Aristotel o prijateljstvu in sožitju *

Prijateljstvo je zelo pomembno za kakovostno staranje in za medgeneracijsko sožitje, saj so prijatelji zatočišče v vseh življenjskih obdobjih. O tem, kaj je prijateljstvo, je pisal že starogrški filozof Aristotel (384-322 pr.n.št.), eden največjih mislecev vseh časov. V svojih spisih je obravnaval raznovrstna področja – od logike, metafizike, psihologije, etike, estetike, retorike, politike, do zoologije. V *Nikomahovi etiki*¹ je VIII. in IX. knjigo v celoti posvetil prav prijateljstvu. Ni naključje, da ga je obravnaval v svojih etičnih spisih, saj je po njegovem povezano z vrlino. Izbrali smo nekaj njegovih misli.

Prijateljstvo je neka vrlina, oziroma je v tesni zvezi z vrlino; poleg tega je za življenje neogibno potrebno. Nihče si ne bi želel živeti brez prijateljev, tudi če bi mu bile na voljo vse druge dobrine tega sveta (EN VIII, 1, 1155 a; slov. prev., str. 241).

Prijateljstva in ljubezni pa se po obliki razlikujejo med sabo. Obstoje tri oblike prijateljstva, ki ustrezajo trem nagibom ljubezni. Pri vsakem od teh nagibov je namreč možna vzajemna naklonjenost, ki ni skrita. Prijatelji žele drug drugemu dobro v skladu z nagibom, iz katerega so si naklonjeni.

Ljudje, ki so si prijatelji iz nagibov koristnosti, ne ljubijo svojih prijateljev zaradi njih samih, ampak po tem, kolikor lahko z njihovo pomočjo dosežejo neko dobrino. Podobno je s tistimi, ki so si naklonjeni iz nagibov prijetnosti: ljudje, ki si laskajo in dobrikajo, ne ljubijo drug drugega takšnega, kakor je v resnici, ampak le kolikor je kdo komu zabaven in prijeten.

Tisti torej, ki so prijatelji iz koristoljublja, imajo nekoga radi le zaradi lastne blaginje, in tisti, ki so prijatelji zaradi prijetnosti, ga imajo radi le zaradi lastne zabave; torej ne ljubijo prijatelja kot takega, ampak le kolikor jim je ta prijatelj koristen ali prijeten. Zato so takšna prijateljstva le plod slučajnih okoliščin: »ljubljen« oseba ni cenjena takšna, kakršna je, ampak le po koristnosti ali prijetnosti, ki jo lahko nudi. Takšna prijateljstva se naglo razderejo, ker ne obdržijo zmerom enake vrednosti: kadar si niso več prijetni ali koristni, si takšni prijatelji nehajo biti prijatelji. In »koristno« nima zmerom iste vrednosti, ampak včasih je koristno eno, včasih spet kaj drugega. Če ugasnejo razlogi, zaradi katerih so si takšni ljudje postali prijatelji, ugasne tudi samo prijateljstvo, ki je bilo sklenjeno iz takšnih razlogov (EN VIII, 2, 1156 a; slov. prev., str. 244-245).

Popolno je le prijateljstvo med dobrimi, to je med tistimi, ki so si podobni v vrlini. Le-ti si želijo dobro, ker so sami dobri; dobri pa so že po svojem bistvu. Najbolj pristni so tisti prijatelji, ki želijo prijatelju dobro kot prijatelju; ti ljudje imajo prijatelja radi zavoljo njega samega, ne pa zaradi nekich slučajnih okoliščin. Prijateljstvo med takšnimi traja, dokler traja njihova vrlina; vrlina pa je nekaj trajnega. Vsak tak prijatelj je dober nasplah in dober do svojega prijatelja.

* Izbrala dr. Tanja Pihlar, dipl. filozofinja, je znanstvena sodelavka na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje

¹ Delo je bilo prvič v celoti prevedeno v slovenščino leta 1964 (prevedel ga je Kajetan Gantar). Tu navajamo po izdaji: Aristoteles (2002). *Nikomahova etika* (prevedel, uvodno besedo, opombe in terminološki slovarček napisal Kajetan Gantar). Ljubljana: Slovenska matica. Ponatis iz leta 1994.